

ОРКЕСТРИ (АНСАМБЛІ) БАЯНІВ ТА АКОРДЕОНІВ. ПРОБЛЕМИ РЕПЕРТУАРУ

Розглядаються проблеми репертуару для оркестрів (ансамблів) баянів та акордеонів, пропонуються методичні рекомендації стосовно формування репертуару музичних колективів.

Ключові слова: оркестр, ансамбль, баян, акордеон, репертуар.

Рассматриваются проблемы репертуара для оркестров (ансамблей) баянов и аккордеонов, предлагаются методические рекомендации по формированию репертуара музыкальных коллективов.

Ключевые слова: оркестр, ансамбль, баян, аккордеон, репертуар.

The problems repertoire of orchestras (ensembles) bajans and accordions, offering guidance on the formation of the repertoire music groups.

Key words: orchestra, ensemble, bayan, accordion, repertoire.

Сучасне музично-виконавське мистецтво репрезентує множинність жанрово-стильових орієнтирів та розмаїття виражальних можливостей. Серед провідних музично-художніх тенденцій сучасної доби — активні пошуки митців в інтонаційно-образній сфері, розширення звукового простору, експерименти в тембровій царині тощо.

В умовах складних мистецьких процесів кінця ХХ — початку ХХІ ст. особливої актуалізації в народно-інструментальній практиці, зокрема оркестровому (ансамблевому) баянно-акордеонному виконавстві, набуває проблема формування збалансованого й різноманітного художнього репертуару, що відповідає естетико-стильовим настановам сучасності.

Саме змістовний і високохудожній репертуар є підґрунтям усестороннього розвитку природних здібностей виконавців, керівників творчих колективів (оркестрів, ансамблів тощо) різного рівня, їх професійної ерудиції, музичного мислення, художньої інтуїції, збагачення концертно-виконавського досвіду тощо.

Слід відзначити, що на сучасному етапі музично-історичного розвитку існуючий оригінальний оркестровий та ансамблевий репертуар у сфері вітчизняного баянно-акордеонного виконавства репрезентований переважно творами українських композиторів. Проте, незважаючи на високу художню якість більшості авторських опусів, репертуар для вищезазначеного складу загалом є нечисельним. А тому в умовах нестачі відповідного виконавського репертуару виникає необхідність розширення останнього через долучення художніх перекладень та аранжувань кращих зразків світової музичної спадщини для певного складу оркестру або ансамблю баяністів і акордеоністів.

Означені питання набули різноманітного висвітлення в численних методико-педагогічних працях, музично-теоретичних розробках та

виконавсько-практичних рекомендаціях (2; 3; 4; 5; 6; 11; 12). Незважаючи на наявність значного обсягу науково-методичної літератури, ці питання є постійно актуальними і значущими у виконавсько-педагогічній практиці й потребують подальшого висвітлення.

Мета статті — визначення специфіки процесу розвитку репертуару оркестрів (ансамблів) баянів та акордеонів на сучасному етапі й можливостей його поповнення завдяки якісному перекладенню кращих зразків світової музичної літератури та написанню нових оригінальних творів для означених музичних колективів.

Відомо, що оркестрові або ансамблеві колективи баянів та акордеонів мають певну специфіку й відрізняються один від одного багатьма особливостями, притаманними конкретному навчальному закладу, до якого цей колектив належить, наприклад:

- кількісним складом оркестру чи ансамблю баянів та акордеонів;
- якісним інструментальним складом (залежно від наявності музичного інструментарю, необхідного для збереження потрібного звукового балансу оркестрових груп і музичного колективу загалом);
- рівнем виконавського професіоналізму оркестрантів (від початкового в колективах ДМШ до фахового в студентів музичних ВНЗ).

Оркестрантів різних поколінь і професійної майстерності (опанування музичного інструмента) об'єднує насамперед спільний художньо-виконавський процес, колективне спілкування з метою інтонаційно-художнього засвоєння й відтворення музичної спадщини різних історичних пластів, естетичних спрямувань, стильових і жанрових орієнтирів, національних традицій. Саме це зумовлює професійне формування сучасного багатоманітного оркестрового (ансамблевого) баянно-акордеонного репертуару, який поповнюється оригінальними авторськими творами в художньому перекладенні або фольклорними обробками з набуттям нового емоційного наповнення, звукового колориту, тембральної якості тощо.

Художній репертуар оркестрів (ансамблів) баянів та акордеонів можливо умовно поділити на декілька складових: передусім це — оригінальні музичні твори, спеціально написані композиторами для певного виконавського баянно-акордеонного складу, «запозичені» з інших виконавських сфер (насамперед, інструментальних) авторські опуси в перекладенні, а також опрацьовані фольклорні зразки.

Оригінальні твори для колективного баянно-акордеонного виконавства репрезентовані переважно ансамблевими опусами (нечисленні) для невеликих виконавських складів — дуетів, тріо та ін. Значимо, що музичних творів для великих оркестрових колективів баяністів та акордеоністів узагалі декілька.

Суттєву роль у репертуарі оркестрів (ансамблів) баянів та акордеонів посідають художні перекладення творів світової класики, що надає можливості оркестрантам простежити еволюцію музичного мистецтва, відчутти історико-стильові й жанрові особливості музики різних часів, сприяє професійній майстерності музикантів, спонукає їх до пошуку специфічних прийомів гри, які наближають звучання оркестру (ансамблю) баянів та акордеонів до звучання оригіналу, розширюють виражальні можливості таких музичних колективів, долучають широку слухацьку аудиторію до кращих зразків світової скарбниці музичного мистецтва.

Іншу найважливішу художню площину в репертуарі ансамблевих і оркестрових колективів баяністів та акордеоністів становлять обробки вітчизняного й інонаціонального фольклорного мелосу (пісенного й танцювального), які орієнтовані на відтворення фольклорної образності, сприяють посиленню відкритої емоційності, барвистості інструментального звучання, щирості музичного висловлювання. «Фольклорна» складова репертуару — природна для баянно-акордеонної виконавської сфери — у сучасному художньому контексті сприяє новій актуалізації народнопісенного мистецтва. І справа не тільки в тому, що означені музичні інструменти набули популярності у вітчизняній музичній практиці (академічній та народній), — дійсно «народні» музичні інструменти, але ще й у зручності виконавства на них. Так, сучасні баяни й акордеони мають відносно невелику вагу, але значні виражальні можливості: потужний звук, здатність відтворювання різноманітної динаміки і тембрової палітри (завдяки набуттю елементарних навичок техніки міховедення та наявності певних регістрів). Також слід зважати ще й на специфіку звукодобування на цих музичних інструментах, особливості розташування клавіатури, зокрема лівої (наявність готових басів та акордів, зручне їх розміщення). Усе це вможливорює повнозвучне і яскраве звучання музичного твору в разі виконання навіть одним музикантом, який, маючи навички гри на своєму музичному інструменті, здатний достатньо виразно виконувати як мелодичну лінію або варіації правою рукою, так і акомпанувати лівою рукою.

Достатньо повного та яскравого інтонаційного відтворення в колективній баянно-акордеонній виконавській практиці набули органні опуси. Пояснюється це передусім подібністю принципів звукодобування в баянів чи акордеонів та органів (клавійно-духових музичних інструментів), можливістю досягнення тривалої безперервної протяжності звучання. Також ці музичні інструменти мають певну кількість регістрів, за допомогою яких виконавці можуть змінювати тембр, збільшувати обсяг і силу звучання. Отже, звучання баяна й акордеона дуже близьке до звучання органа.

Проте звучання означених інструментів має суттєві відмінності, на які слід зважати під час перекладення органних творів. Так, органу

властива певна одноплановість динаміки, а поступові динамічні хвилі (збільшення або зменшення звучання) можливі лише за допомогою поступового включення або відключення тих чи інших регістрів. Водчас на баянах та акордеонах (за умови набуття певних навичок щодо техніки міховедення) існує можливість тоншої динамічної гнучкості.

Однак під час перекладення органних опусів для ансамблів або оркестрів баянів та акордеонів особливої уваги потребують фактура, тембр, динамічний план твору, які, на нашу думку, слід змінювати й «модернізувати». Адже жанр перекладення передбачає точне відтворення авторського тексту без руйнування образного та художньо-емоційного змісту музичного оригіналу.

Особливої уваги під час перекладення для оркестрів або ансамблів баянів та акордеонів потребують фортепіанні твори. Фортепіано — універсальний клавішний інструмент, який має величезні можливості та переваги серед інших музичних інструментів (великий звуковий діапазон, наявність двох педалей — лівої, яка пом'якшує тембр і приглушує силу звучання, та правої, що не тільки посилює тривалість звучання, але й насичує звуки обертонами, які збагачують загальний колорит звучання цього інструмента). А тому відбирати фортепіанні твори до перекладення необхідно дуже обережно. Слід взагалі відмовитися від перекладення тих творів, які мають специфічну, суто фортепіанну фактурну організацію. Це стосується більшості фортепіанних опусів таких композиторів, як К. Дебюссі, Ф. Шопен, С. Рахманінов, А. Скрябін та ін. Баянна або акордеонна версії фортепіанних творів цих авторів загалом значно поступатимуться оригіналу в образному сенсі й звучатимуть невиразно й художньо непереконаливо.

Перекладення для оркестру або ансамблю баянів та акордеонів здійснюється також на основі оркестрових творів, створених композиторами для виконання симфонічними, духовими, оркестрами народних інструментів або іними за складом художніми колективами. Перекладення оркестрових музичних творів (призначених для іншого темброво-інструментального виконавського складу) є особливим мистецьким завданням і потребує значних творчих зусиль. Адже не всі оригінальні оркестрові твори в перекладенні для оркестрів або ансамблів баянів та акордеонів можуть набути якісного та змістовного звучання (внаслідок специфічної відмінності між музичними інструментами у фактурному, динамічному, тембровому й інших ракурсах).

Згідно із жанровим визначенням перекладення (виклад музичного твору для іншого, порівняно з оригіналом складу виконавців), серед основних можливостей цього різновиду мистецької практики є використання різних способів фактурного викладу, особливо в процесі перекладення симфонічних партитур, що сприяє кращому пристосуванню оригіналу до особливостей того чи іншого виконавського колективу, зміни звукової специфіки твору, його тембрового забарвлення,

переосмислення динаміки й артикуляції. Однак при цьому мелодійна та ладо-гармонійна основи оригіналу мають залишатися непорушними.

Тому, щоб перекласти симфонічну музику потрібно передусім брати до уваги фактурну специфіку оригіналу та певний кількісно-інструментальний склад оркестру або ансамблю баянів та акордеонів, його динамічних особливостей, специфіки звукодобування на баянах і акордеонах, наявності певних регістрів, особливостей міховедення на баянах та акордеонах тощо. Складові фактури — мелодію, контрапункт, гармонію — необхідно розподіляти між різними групами оркестру чи ансамблю, зважаючи на темброво-фонічні особливості залучених музичних інструментів і не порушуючи загального оркестрового балансу звучання.

Слід уникати накопичення фактури в одній оркестровій групі й уважно стежити за тим, щоб виразно інтонувалися не тільки мелодія, але й інші елементи фактури, використовуючи для цього диференційовану динаміку, темброві особливості оркестру або ансамблю баянів та акордеонів, артикуляцію, агогіку, особливості звукодобування на різних музичних інструментах, регістрові можливості народних інструментів тощо. Творче вирішення художніх завдань під час інструментування або перекладенні музичних творів для означених колективів сприяє набуттю багатоплановості, динамічної різноманітності та необхідного балансу оркестрового звучання.

Для виконання сольних епізодів музичного тексту надання специфічного колориту звучання (в одному чи кількох музичних творах) за бажанням керівника до складу оркестру або ансамблю баянів та акордеонів можна долучити інші, так звані «епізодичні», музичні інструменти (гобой, кларнет, труба, фортепіано, синтезатор, ксилофон, вібрафон тощо). З оркестром баянів та акордеонів гармонують і ударні інструменти, зокрема трикутник, дзвіночки, тарілка, бубон, малий барабан, іноді навіть литаври (відповідно для малого й великого складу). Долучення до складу оркестру вищезазначених музичних інструментів сприяє розширенню динамічних і художньо-виконавських можливостей оркестру чи ансамблю баянів та акордеонів, надає змістовнішого, дійсно оркестрового звучання.

Отже, автору перекладення слід чітко усвідомлювати своє головне завдання — за допомогою оркестру або ансамблю баянів та акордеонів створити нову версію музичного твору, яка б максимально відповідала образно-емоційному змісту оригіналу й переконливо свідчила про величезний інонаційно-образний, художній і технічний потенціал оркестру (ансамблю) баянів та акордеонів.

Добираючи твори для виконання потрібно, передусім, зважати на професійний рівень кожного учасника музичного колективу, його технічні можливості, а також здатність доносити до слухачів художній зміст творів, що виконуються.

Виконавсько-технічний рівень виконавця-баяніста (акордеоніста) визначається комплексом професійний навичок: опанування динамічної шкали та гнучкого нюансування, філірування звука, техніки міховедення, штрихової палітри, вміння добирати зручну й виправдану, доцільну для конкретного музичного тексту аплікатуру.

Особливої уваги в колективно-виконавському процесі набуває артикуляція (від лат. *Artículo* — розділяю) — спосіб відтворення звука на музичному інструменті в різноманітних варіантах його атаки. Важливістю злагодженої артикуляції є суттєвою під час при виконання художнього твору великим колективом виконавців на музичних інструментах з різними особливостями звукодобування, відмінною штриховою культурою, динамікою тощо. Лише в цьому разі мають виникати єдність у розумінні музичного тексту, художньо-виконавський ансамбль — збіг відчуттів темпу, динаміки, артикуляції.

Суттєвим засобом відтворення образного змісту музичного твору в художньому перекладенні є темброві можливості оркестрового колективу баянів та акордеонів, оскільки відомо, що навіть одна музична фраза, виконана на різних інструментах, різними тембровими барвами, набуває іншого образного змісту. А зважаючи на те, що сучасні баяни або акордеони містять певну кількість тембрових регістрів, завдяки яким виконавці здатні імітувати звучання майже всіх оркестрових музичних інструментів, можна впевнено констатувати, що оркестри (ансамблі) баянів та акордеонів мають величезні колористичні, темброві й динамічні виконавські можливості. Знання цих особливостей є важливим під час перекладення або оркестрування певних музичних творів для оркестру або ансамблю баянів та акордеонів.

Важливого значення в процесі перекладання набуває також розуміння інтонаційно-художнього змісту музичного твору-оригіналу, його стилевих і динамічних особливостей. Це спонукає до ретельнішого корегування штрихів, артикуляції, метроритмічних особливостей, динамічного та тембрового балансу, що, у свою чергу, посилює творчо-виконавську активність і відповідальність кожного оркестранта, надихає його на подальше активне вдосконалення ансамблевої техніки.

Отже, репертуар є найважливішою складовою музично-виконавської творчості й відіграє визначальну роль як для всестороннього розвитку й удосконалення професійної майстерності баяністів та акордеоністів, так і для виховання музичного смаку. Художня доцільність у відборі репертуару, його жанрово-стильова різноманітність сприяють творчому настрою в оркестровому чи ансамблевому колективі й уможливають вирішення складних загальнохудожніх і конкретних виконавсько-технічних завдань. Професійно підібраний репертуар значною мірою стає передумовою яскравої творчо-

виконавської репрезентації музичного колективу на концертній естраді.

Перспективним напрямом подальших досліджень розглянутої проблематики, на нашу думку, може бути визначення мистецької специфіки інструментування музичних творів для оркестрів баянів та акордеонів, зважаючи на особливості складу таких музичних колективів та їх виконавський рівень.

Список літератури

1. Давидов М. Теоретичні основи перекладання інструментальних творів для баяна / М. Давидов. — К. : Муз. Україна, 1977. — 100 с.
2. Зиновьев В. Инструментовка фортепианных произведений для оркестра баянов / В. Зиновьев // Баян и баянисты. — Вып. 3. — М. : Сов. композитор, 1977. — С. 5-85.
3. Имханицкий М. Совершенствование ансамблевого мастерства баяниста / М. Имханицкий, А. Мищенко — Респ.убл. метод. кабинет по уч. заведениям искусств и культуры, 1989. — 39 с.
4. Имханицкий М. Дуэт баянистов. Вопросы теории и практики : уч.-метод. пособие для учебных заведений искусств и культуры / М. Имханицкий, А. Мищенко. — Вып.1. — М. : Из-во РАМ им. Гнесиных, 2001. — 80 с.
5. Имханицкий М. Дуэт баянистов. Вопросы теории и практики: учебно-метод. пособие для учебных заведений искусств и культуры / М. Имханицкий, А. Мищенко. — Вып. 2. — М.: Из-во РАМ им. Гнесиных, 2002. — 88 с.
6. Имханицкий М. Дуэт баянистов. Вопросы теории и практики : учебно-метод. пособие для учебных заведений искусств и культуры. / М. Имханицкий, А. Мищенко — Вып. 3. — М. : Из-во РАМ им. Гнесиных, 2004. — 84 с.
7. Клебанов Д. Искусство инструментовки / Д. Клебанов. — К. : Муз. Україна, 1972.— 219 с.
8. Когоутек Ц. Техника композиции в музыке XX века : монография / Ц. Когоутек.— М. : Музыка, 1976. — 367 с.
9. Липс Ф. О переложениях и транскрипциях : статья / Ф. Липс // Баян и баянисты. — Вып.3. — М. : Сов. композитор, 1977. — с. 86 -108.
10. Лысенко Н. Квартет баянистов Киевской государственной филармонии / Н. Лысенко. — К. : Муз. Україна, 1979. — 95 с.
11. Максимов Е. Ансамбли и оркестры гармоник : пособие для руковод. самод. коллективов / Е. Максимов. — М. : Сов. композитор, 1979. — 175 с.
12. Ризоль Н. Очерки о работе в ансамбле баянистов (на основе опыта квартета баянистов Киевской филармонии) / Н. Ризоль — М. : Сов. композитор, 1986. — 222 с.

Надійшла до редакції 22.10.2013 р.